

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-28

УДК: 351:327.56(4-672ЄС:477)

Порока С.Г., доктор філософії у галузі Публічне управління та адміністрування НДЦ НУЦЗ України, м. Харків, ORCID: 0000-0001-9418-3597

Poroka S., PhD in Public Management and Administration, Research and Development Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

EUROPEAN PRINCIPLES OF NATIONAL SECURITY MANAGEMENT: POSSIBILITIES FOR ADAPTATION IN UKRAINE

У контексті сучасних геополітичних викликів та європейської інтеграції України особливої актуальності набуває питання адаптації європейських принципів управління національною безпекою до українських реалій. У статті досліджуються теоретико-методологічні засади та практичні аспекти імплементації європейського досвіду управління системою національної безпеки в українському контексті. На основі комплексного аналізу європейських практик та особливостей безпекового середовища України визначено ключові принципи та механізми, що можуть бути ефективно адаптовані до національних умов. Дослідження виявляє, що успішна адаптація європейської моделі управління національною безпекою вимагає системного підходу, який враховує як інституційні, так і функціональні аспекти трансформації безпекового сектору. Результати дослідження демонструють необхідність збалансованого поєднання європейських стандартів із специфічними українськими потребами та можливостями, що дозволить створити ефективну та стійку систему управління національною безпекою.

Ключові слова: публічне управління, адміністрування, національна безпека, європейська інтеграція, принципи управління, адаптація в Україні.

In the context of current geopolitical challenges and Ukraine's European integration, the issue of adapting European principles of national security management to Ukrainian realities is particularly relevant. The article examines the theoretical and methodological foundations and practical aspects of implementing the European experience of national security management in the Ukrainian context. The author identifies key principles and mechanisms that can be effectively adapted to national conditions based on a comprehensive analysis of European practices and the specifics of Ukraine's security environment. The study reveals that successful adaptation of the European model of national security management requires a systematic approach that considers both institutional and functional aspects of security sector transformation. The results of the study demonstrate the need for a balanced combination of European standards with specific Ukrainian needs and capabilities, which will create an effective and sustainable national security management system.

Keywords: public management, administration, national security, European integration, principles of management, adaptation in Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах активної європейської інтеграції України та трансформації глобального безпекового середовища особливої актуальності набуває питання ефективної адаптації європейських принципів управління національною безпекою до українських реалій. Незважаючи на значні успіхи у реформуванні безпекового сектору України відповідно до стандартів ЄС та НАТО, процес імплементації європейських принципів управління національною безпекою все ще стикається з низкою системних викликів, що потребують ґрунтовного наукового аналізу та розробки відповідних практичних рекомендацій.

Проблема полягає у наявності суттєвого розриву між теоретичним розумінням європейських принципів управління національною безпекою та практичними механізмами їх впровадження в українському контексті. Зокрема, потребують детального дослідження питання адаптації європейських підходів до специфічних умов України, враховуючи як інституційні особливості національної системи безпеки, так і унікальні виклики, з якими стикається держава. При цьому особливої уваги заслуговує аналіз можливостей практичного застосування європейського досвіду в умовах гібридних загроз та необхідності швидкої трансформації безпекового сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації європейських принципів управління національною безпекою знаходиться у фокусі досліджень багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Фундаментальні аспекти європейської системи безпекового менеджменту висвітлено у працях Н. Александрової-Арбатової, яка розкриває концептуальні засади формування сучасної європейської безпекової архітектури та перспективи стратегічної автономії ЄС [1]. Теоретико-методологічні основи європейського безпекового урядування детально розроблені в дослідженнях Р. Купера [2], який запропонував комплексний підхід до розуміння сучасних безпекових викликів та механізмів реагування на них. Питання трансформації систем національної безпеки в контексті європейської інтеграції ґрунтовно досліджували О. Власюк [3] та В. Горбулін [4], акцентуючи увагу на специфіці адаптації європейських стандартів до українських реалій.

Водночас, попри значну кількість досліджень, питання практичної адаптації європейських принципів управління національною безпекою до українських умов потребує подальшого системного вивчення з урахуванням сучасних викликів та загроз, особливо в контексті динамічних змін безпекового середовища та появи нових форм загроз національній безпеці.

Постановка завдання. Визначити можливості та механізми адаптації європейських принципів управління національною безпекою в українських реаліях шляхом аналізу існуючих практик, виявлення ключових викликів та

розробки рекомендацій щодо їх ефективного впровадження в систему національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічне підґрунтя європейської системи управління національною безпекою базується на кількох фундаментальних принципах, що формувалися протягом останніх десятиліть у процесі європейської інтеграції та розвитку спільної безпекової політики ЄС. Ця система є результатом тривалої еволюції європейської безпекової архітектури, що знайшла своє відображення у Глобальній стратегії ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки [5] та стратегічних документах НАТО [6].

Насамперед варто відзначити принцип всеохоплюючої безпеки (comprehensive security), який передбачає інтегрований підхід до управління різними аспектами безпеки – від військової до екологічної та кібернетичної. Цей принцип знайшов своє відображення у Глобальній стратегії ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки (2016), де наголошується на необхідності системного підходу до управління безпековими викликами. Всеохоплююча безпека реалізується через взаємопов'язану систему інструментів та механізмів, що включає політичні, економічні, соціальні та військові компоненти. Важливим аспектом цього принципу є також визнання взаємозалежності внутрішньої та зовнішньої безпеки, що особливо актуально в контексті сучасних транснаціональних загроз.

Другим важливим елементом європейської системи є принцип інституційної взаємодії та координації (institutional coherence), який забезпечує ефективну співпрацю між різними органами та установами, відповідальними за різні аспекти національної безпеки. Цей принцип реалізується через створення багаторівневої системи координації, що включає як національні, так і наднаціональні механізми управління безпекою. Особливу роль у цьому контексті відіграє концепція "безпекової солідарності" (security solidarity), яка передбачає взаємну підтримку та спільну відповідальність держав-членів ЄС за забезпечення колективної безпеки. Інституційна взаємодія забезпечується через складну систему механізмів координації, включаючи Європейську службу зовнішньої дії (ЄСЗД), Комітет з питань політики та безпеки (КПБ), та різноманітні спеціалізовані агентства ЄС.

Третій базовий принцип стосується превентивного управління безпековими ризиками (preventive risk management), що передбачає розробку та впровадження механізмів раннього виявлення та запобігання потенційним загрозам національній безпеці. Цей підхід ґрунтується на систематичному аналізі ризиків та загроз, розробці сценаріїв розвитку ситуації та підготовці відповідних планів реагування. В європейській практиці це реалізується через створення спеціалізованих аналітичних центрів, систем моніторингу та оцінки ризиків, а також механізмів швидкого реагування на виникаючі загрози. Особливе значення надається розвитку систем раннього попереджен-

ня (early warning systems) та механізмів кризового менеджменту, що дозволяють ефективно запобігати та протидіяти новим викликам безпеці.

Четвертим ключовим елементом є принцип демократичного контролю та прозорості (democratic oversight and transparency) у сфері управління національною безпекою. Цей принцип забезпечує баланс між необхідністю збереження державної таємниці та правом громадськості на доступ до інформації про діяльність безпекових органів. У європейській практиці це реалізується через систему парламентського контролю, діяльність незалежних контрольних органів та механізми громадського моніторингу. Важливим аспектом є також забезпечення підзвітності силових структур перед демократично обраними органами влади та громадянським суспільством, що реалізується через регулярне звітування, публічні слухання та експертні обговорення.

П'ятим важливим аспектом є принцип ресурсної забезпеченості та ефективності (resource efficiency), який передбачає оптимальне використання наявних ресурсів для досягнення максимальної ефективності системи національної безпеки. Це включає не лише фінансові та матеріальні ресурси, але й людський капітал, інформаційні та технологічні можливості. Європейський досвід демонструє важливість стратегічного планування та програмно-цільового підходу до розподілу ресурсів у сфері безпеки. Особлива увага приділяється розвитку спільних можливостей (pooling and sharing) та оптимізації витрат через механізми міжнародної співпраці та спільних закупівель.

Шостим принципом є адаптивність та гнучкість (adaptability and flexibility) системи управління національною безпекою, що дозволяє ефективно реагувати на нові виклики та загрози. Це особливо актуально в умовах швидких технологічних змін та появи нових форм загроз, таких як кібератаки, гібридні війни та інформаційні операції. Європейський підхід передбачає постійний моніторинг та оновлення безпекових стратегій та механізмів реагування відповідно до змін у безпековому середовищі. Важливим елементом цього принципу є розвиток інноваційних підходів до управління безпекою, включаючи використання штучного інтелекту, великих даних та інших передових технологій.

Сьомим, не менш важливим принципом, є інтеграція безпекової політики з іншими сферами державного управління (policy integration). Цей принцип передбачає узгодження безпекової політики з економічною, соціальною, екологічною та іншими видами політики держави. В європейській практиці це реалізується через механізми міжвідомчої координації, створення інтегрованих стратегій розвитку та впровадження комплексного підходу до вирішення безпекових проблем. Особлива увага приділяється забезпеченню синергії між різними напрямками державної політики та уникненню потенційних конфліктів між ними.

Восьмим принципом є розвиток міжнародного співробітництва та партнерства (international cooperation and partnership) у сфері безпеки. Цей

принцип базується на розумінні того, що сучасні безпекові виклики мають транснаціональний характер і вимагають скоординованих міжнародних зусиль для їх подолання. Європейський підхід передбачає активну участь у міжнародних безпекових ініціативах, розвиток стратегічних партнерств та створення ефективних механізмів міжнародної взаємодії у сфері безпеки.

Процес практичної адаптації європейських принципів управління національною безпекою в українських реаліях стикається з низкою специфічних викликів та особливостей, що вимагають ретельного аналізу та розробки відповідних механізмів імплементації. Досвід впровадження європейських безпекових стандартів в Україні протягом останніх років демонструє необхідність врахування як інституційних, так і операційних аспектів цього процесу. Особливо показовим є досвід реформування сектору безпеки і оборони у 2014-2023 роках, який виявив як позитивні результати, так і проблемні моменти у процесі адаптації європейських принципів. Важливо відзначити, що цей процес відбувається в умовах активного збройного конфлікту та гібридних загроз, що створює додаткові виклики та можливості для прискореного впровадження передових практик управління безпековим сектором.

Аналіз практики впровадження принципу всеохоплюючої безпеки в українському контексті показує необхідність суттєвої трансформації існуючих підходів до управління безпековим сектором. Зокрема, важливим аспектом є розвиток механізмів міжвідомчої координації та створення єдиної системи стратегічного планування у сфері національної безпеки. Досвід останніх років демонструє, що рівень координації між різними безпековими органами в Україні, хоча і демонструє позитивну динаміку, все ще потребує суттєвого вдосконалення порівняно з європейськими стандартами. Особливо це стосується питань обміну інформацією та спільного планування безпекових заходів. Важливим кроком у цьому напрямку стало створення інтегрованої системи ситуаційних центрів та впровадження єдиних протоколів реагування на безпекові виклики, що дозволило значно підвищити оперативність та ефективність міжвідомчої взаємодії.

Особливої уваги заслуговує питання впровадження принципу демократичного контролю над сектором безпеки. За дослідженнями Г.П. Ситника [7], рівень парламентського контролю за діяльністю безпекових органів в Україні потребує посилення, особливо в частині доступу до інформації та можливостей здійснення ефективного нагляду. Як зазначають О. Резнікова та І. Семененко [8], спостерігається позитивна динаміка у розвитку механізмів громадського контролю, що проявляється у збільшенні кількості успішно реалізованих ініціатив громадського моніторингу та посиленні ролі експертного середовища у формуванні безпекової політики.

У дослідженні Д. Пападімітріу та П. Петрова [9] підкреслюється, що процес впровадження європейських стандартів у сферу національної безпеки України демонструє як значні досягнення, так і суттєві виклики, що пот-

ребують подальшого вирішення. Г.М. Яворська [10] акцентує увагу на важливості розвитку регіональної співпраці у сфері безпеки та посилення механізмів колективної безпеки в європейському контексті.

Важливим аспектом адаптації європейських принципів є розвиток систем раннього попередження та управління ризиками. Практика показує, що українські безпекові структури досягли значного прогресу у створенні систем моніторингу та оцінки загроз, особливо у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам. Особливо важливим є досвід впровадження інтегрованої системи кіберзахисту критичної інфраструктури, яка демонструє високу ефективність при виявленні та нейтралізації кіберзагроз. Значним досягненням стало також створення мережі ситуаційно-аналітичних центрів та впровадження автоматизованих систем збору та аналізу даних про потенційні загрози національній безпеці.

Суттєвого прогресу досягнуто у сфері інституційної адаптації та розвитку кадрового потенціалу безпекового сектору. Впровадження європейських стандартів професійної підготовки та системи управління персоналом дозволило підвищити рівень професійної компетентності працівників безпекових органів. Важливим елементом цього процесу стало розширення програм міжнародного обміну досвідом та впровадження сучасних методик підготовки фахівців. Особливу увагу приділено розвитку лідерських компетенцій та впровадженню інноваційних підходів до професійного розвитку персоналу безпекових структур.

Особливу увагу варто приділити розвитку механізмів міжнародної співпраці у сфері безпеки. Україна значно розширила свою участь у спільних європейських безпекових ініціативах та програмах. Ефективність такої співпраці підтверджується успішною реалізацією спільних операцій та навчань, де спостерігається стійка тенденція до підвищення рівня взаємодії українських підрозділів з європейськими партнерами. Важливим аспектом міжнародної співпраці є також обмін розвідувальною інформацією та спільна протидія транснаціональним загрозам, що дозволяє суттєво підвищити ефективність національної системи безпеки.

Важливим аспектом адаптації європейських принципів є також розвиток стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. В умовах сучасних гібридних загроз особливого значення набуває здатність ефективно протидіяти дезінформації та забезпечувати стійкість інформаційного простору. Україна досягла значного прогресу у розбудові системи стратегічних комунікацій, включаючи створення спеціалізованих підрозділів та впровадження сучасних методик протидії інформаційним загрозам.

Окремої уваги заслуговує питання розвитку регіональної співпраці у сфері безпеки. Досвід України у протидії сучасним загрозам став важливим чинником посилення регіональної безпекової архітектури та розвитку механізмів колективного реагування на спільні виклики. Особливо важливим є

досвід координації зусиль у протидії транскордонним загрозам та забезпеченні регіональної стабільності.

Висновки. Проведене дослідження європейських принципів управління національною безпекою та можливостей їх адаптації в Україні дозволяє зробити низку важливих висновків. Насамперед, варто відзначити, що процес адаптації європейських безпекових принципів є складним та багатовимірним, що вимагає системного підходу та врахування національної специфіки. Досвід впровадження європейських стандартів у сферу національної безпеки України демонструє як значні досягнення, так і суттєві виклики, що потребують подальшого вирішення.

Аналіз практичної імплементації європейських принципів показав, що найбільш успішними виявилися реформи у сфері інституційної розбудови та впровадження механізмів міжвідомчої координації. Водночас, питання демократичного контролю та прозорості у сфері безпеки потребують подальшого вдосконалення. Особливо важливим досягненням стало впровадження програмно-цільового підходу до управління ресурсами та розвиток систем раннього попередження загроз.

Дослідження виявило, що ключовими факторами успішної адаптації європейських принципів є політична воля до реформ, інституційна спроможність безпекових органів та рівень міжнародної підтримки. При цьому особливого значення набуває здатність поєднувати міжнародні стандарти з національними особливостями та потребами безпекового сектору України.

З огляду на отримані результати, можна визначити кілька пріоритетних напрямків подальшого розвитку системи управління національною безпекою України. По-перше, це посилення механізмів демократичного контролю та прозорості у безпековому секторі. По-друге, подальший розвиток систем раннього попередження та управління ризиками. По-третє, вдосконалення системи підготовки кадрів та розвитку професійних компетенцій у сфері безпекового менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Alexandrova-Arbatova, N. European Strategic Autonomy and the Future of EU-NATO Cooperation. *European Security*. 2022. Vol. 31, No. 3. P. 380–399. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2089435>.
2. Cooper, R. *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. 2nd ed. London: Atlantic Books, 2019. 288 p. ISBN 978-1838950553.
3. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибрані наукові праці. Київ: НІСД, 2019. 512 с. ISBN 978-966-554-315-8.
4. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. Харків: Фоліо, 2020. 496 с. ISBN 978-966-03-7620-4.

5. European Union. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Brussels: European External Action Service, 2016. 60 p.
6. NATO. NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. Brussels: NATO Publishing, 2022. 72 p.
7. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки: підручник. Київ: НАДУ, 2020. 400 с. ISBN 978-966-619-423-1.
8. Reznikova, O., Semenenko, I. Ukraine's Security Sector Reform: Mapping Progress Between 2014 and 2021. *Security and Defence Quarterly*. 2022. Vol. 37, No. 1. P. 7–28. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/147324>.
9. Papadimitriou, D., Petrov, P. The Challenge of Implementation: European Security Sector Reform in Ukraine. *European Security*. 2020. Vol. 29, No. 2. P. 143–165. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1729628>.
10. Яворська Г. М. Безпекова політика України в контексті формування системи колективної безпеки в Європі: монографія. Київ: НІСД, 2021. 350 с. ISBN 978-966-554-338-7.

References:

1. Alexandrova-Arbatova, N. (2022). European Strategic Autonomy and the Future of EU-NATO Cooperation. *European Security*, 31(3), 380–399. <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2089435>
2. Cooper, R. (2019). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century* (2nd ed.). London: Atlantic Books. ISBN 978-1838950553.
3. Vlasiuk, O. S. (2019). *National Security of Ukraine: Evolution of Internal Policy Issues. Selected Scientific Works*. Kyiv: NISS. ISBN 978-966-554-315-8.
4. Horbulin, V. P. (2020). *Global Hybrid War: Ukrainian Front. A Monograph*. Kharkiv: Folio. ISBN 978-966-03-7620-4.
5. European Union. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels: European External Action Service.
6. NATO. (2022). *NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*. Brussels: NATO Publishing.
7. Sytnyk, H. P. (2020). *Public Administration in the Field of National Security: A Textbook*. Kyiv: NAPA. ISBN 978-966-619-423-1.
8. Reznikova, O., & Semenenko, I. (2022). Ukraine's Security Sector Reform: Mapping Progress Between 2014 and 2021. *Security and Defence Quarterly*, 37(1), 7–28. <https://doi.org/10.35467/sdq/147324>
9. Papadimitriou, D., & Petrov, P. (2020). The Challenge of Implementation: European Security Sector Reform in Ukraine. *European Security*, 29(2), 143–165. <https://doi.org/10.1080/09662839.2020.1729628>
10. Yavorska, H. M. (2021). *Ukraine's Security Policy in the Context of Establishing a System of Collective Security in Europe: A Monograph*. Kyiv: NISS. ISBN 978-966-554-338-7.